Vratiti GOO Građanskomu odgoju

http://www.vjeraidjela.com/vratiti-goo-gradanskom-odgoju/

Na početku svojega mandata ministar Vedran Mornar pokazao je otklon od svojega prethodnika, između ostaloga, i time što nije donio ideologizirajući program *Građanskoga odgoja i obrazovanja* koji je zagovarao bivši ministar Željko Jovanović nego je odabrao neutralniji sadržaj i nije dodatno opteretio nastavnu satnicu.

Uoči donošenja toga novoga programa, dostavio sam ministru Mornaru donji tekst vodeći se načelom da je „dopušteno ponuditi potporu prijedlozima koji smjeraju umanjenju štete nekoga propisa te smanjenju negativnih učinaka na razini kulture i javne ćudorednosti“ (*Evangelium vitae*, br. 73).

Donji tekst podsjeća kolika se praznina stvori kada se gradi kuća bez temelja i kao podsjetnik u propitivanju sadržaja, svrhe i smisla GOO-a.

Prilog drugoj javnoj raspravi o Građanskom odgoju

otvorenoj 18. srpnja 2014., radi donošenja programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskoga odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole

0. Program Građanskoga odgoja iz srpnja 2014., za razliku od dženderističkoga i protudomoljubnoga iz travnja 2014., prilično je na razini standardnih uradaka za hrvatsku prosvjetu. Ipak, nisam siguran da ga je nužno formalno donijeti jer nije

sastavljen kao normativni akt, a većim dijelom preuzima već postojeće odredbe. Osim toga, *Odluka o donošenju*, koja je i kakva stavljena na javnu raspravu 18. srpnja 2014. ima više nedostataka.

0.1. Prije nego se donese takva *Odluku* treba smisliti odgovor na prijepor zašto se neke dijelove predmeta vjeronauka, obvezatnoga samo za one učenike koji ga odaberu, sada proglašava sastavnim dijelom programa Građanskoga odgoja, obvezatnoga za sve.

0.1.1. Jedno je moguće tumačenje da se provedbenim propisom ne može mijenjati što je utvrđeno zakonom, a to je da je vjeronauk izborni predmet, tj. samo za one koji ga odaberu, pa kao posljedicu učenici koji ne idu na vjeronauk ne moraju pohađati ni tu nastavu iz Građanskoga odgoja. Tim će oni ostati prikraćeni za one vrjednote i sadržaje čija je obrada bila predviđena tim nastavnim jedinicama Građanskoga odgoja.

0.1.2. Drugo je moguće tumačenje da nastavu tih nastavnih jedinica iz predmeta Vjeronauk, koje su ujedno i nastava Građanskoga odgoja, Ministarstvo preporučuje svim učenicima, tj. i onima koji ne pohađaju Vjeronauk, upravo radi vježbanja snošljivosti, razvijanja kulture dijaloga, građanskoga suživota itd. U bitnom je problem što su djeca nejednako opterećena i što je za one koji nisu upisani na Vjeronauk država bila dužna osigurati alternativu nastavu Etike. Stoga bi se moglo tumačiti da su ti sati Vjeronauka, na kojima se uče sadržaji Građanskoga odgoja, zapravo sati Etike za učenike koji ne pohađaju vjeronauk, te da je ovo početak uvođenja Etike koju je davno trebalo ustanoviti i radi jednake opterećenosti i radi pravednoga ocjenjivanja budući da konfesionalni Vjeronauk ulazi u prosjek ocjena, pa oni koji ga ne odaberu, imaju predmet manje.

1. Zbog termina održavanja javne rasprave (od 18. srpnja od 19. kolovoza 2014.) o *Odluci* i *Programu* nisu se mogla izjasniti vijeća roditelja ni Nacionalno vijeće za odgoj i obrazovanje, a takva je situacija već viđena i sankcionirana ukidnom Odlukom Ustavnoga suda U-II-1118/2013 od 22. svibnja 2013. (Narodne novine, br. 63/13): „12.2. […] omogućavanje sudjelovanja roditelja u procesu oblikovanja nastavnih sadržaja ustavna je obveza države proceduralne naravi […] 13.2. […] Ustavni sud ocjenjuje **neprihvatljivim** da stupanju na snagu propisa takvoga sadržaja i takve pravne snage nije prethodilo davanje mišljenja vijeća roditelja (članak 137. stavak 4. Zakona o odgoju) niti je u proces bilo uključeno Nacionalno vijeće za odgoj i obrazovanje, a nije bila provedena ni javna rasprava unutar demokratski organizirane institucionalne procedure (barem) o sadržajima toga odgoja.“

K tomu bi se, ako se *Odluka* mora donijeti do kraja kolovoza 2014., moglo doskočiti dodavanjem u *Odluku* posebne točke da će se njezina provedba razmotriti već na polugodištu, ovisno o izjašnjenjima nastavničkih, roditeljskih i učeničkih vijeća i Nacionalnoga vijeća za odgoj i obrazovanje.

2. Suprotno prisilnopravnoj odredbi članka 11. stavka 2. *Zakona o pravu na pristup informacijama*, uz nacrte *Odluke* i *Programa* nisu objavljeni **razlozi za donošenje** tih akata **ni ciljevi** koji se žele postići savjetovanjem. Time je onemogućena prava javna rasprava, a ovakva, još u sred ljeta, služi samo zadovoljenju puke forme, te se javnost njome zapravo uopće ne informira niti uključuje u postupak donošenja i savjetovanja. Taj problem zahtijeva da se netko sustavno pozabavi problemom i sastavi takvu Ocjenu stanja i razloga za možebitna poboljšanja.

3. Načela: transparentnosti državne uprave, javnosti rada izvršne vlasti, dobre uprave, odgovornosti prema javnom novcu i obavljanju javnih poslova za zajedničko dobro zahtijevaju da javnost dozna **tko je sastavljao** pojedine propisnike, pa i konkretni

Program. To je izostalo pa se ne zna tko snosi odgovornost za čak 219 stranica predloženoga *Programa* koji sadržava nepotrebno ponavljanje (na str. 2-7, 36-41 i 94-99, 127-132, 159-164 i 189-194 šest je puta objavljen **isti tekst**).

4. Od 219 stranica *Programa*, ukupno je 136 stranica ili njih **62% prepisano**. To nema smisla. Takve su odredbe u propisnik iste pravne snage (a takvi su međusobno svi nastavni planovi i programi) vjerojatno preuzete i zamišljene da budu samo obavijesne (informativne) ili napućujuće (instruktivne) naravi, a ne određujuće (propisujuće, obvezujuće, normativne ili kogentne) naravi. No, njihovo će uvrštavanje u popis stvoriti brojne probleme ako i kad propisodavac promijeni nešto u tim odredbama, a to se automatski ne promijeni na oba mjesta gdje to sad stoji. U pravnoj se literaturi o toj pojavi ističe:

a) „U podzakonskim propisima, u pravilu, **ne treba ponavljati odredbe zakona** ili uredbe.“ (Zavod za javnu upravu, *O izradi pravnih propisa*, Beograd, 1959., str. 57).

b) „Treba izbjegavati da se u pravilnicima ponavljaju odredbe zakona, odnosno uredbi ili odluka. U pravilnicima se izreke tih propisnika **samo podrobnije uređuju ili dopunjuju**, ali u sklopu odnosnoga propisnika.“ (Mihajlo Vuković – Đuro Vuković, *Znanost o izradi pravnih propisa*, 4. izdanje, Zagreb, 1997., str. 107).

c) „Opća je pojava u stvaranju prava da se u novom propisu ponavljaju (često i doslovno prepisuju) pojedine odredbe iz drugih vrijedećih propisa. Treba **napustiti pogrešnu praksu prepisivanja ili ponavljanja (preuzimanja)** važećih pravnih normi iz drugih propisa, jer se time samo stvara **zabuna i pomutnja**, otvara se mogućnost **manipulacije i nametanja** neprihvatljivih rješenja, s objašnjenjem da su ona preuzeta. Time se propis **nepotrebno proširuje**, jer norma koja se preuzima iz drugoga propisa, i bez toga vrijedi i primjenjuje se. Zbog toga je mnogo prikladnije i racionalnije da se umjesto ponavljanja pojedinih dijelova drugoga propisa – upućuje na taj propis“ (Đuro Gatarić, *Stvaranje prava*, Zagreb, 1991., str. 441-442).

5. Jedno od načela u pravu, još od Rimljana, glasi: **Lex brevis sit**, ut ab omnibus memoria teneatur. – Zakon neka bude **kratak**, da ga svi mogu pamtiti! No, predloženi naslov Odluke ima **17 riječi**. To je **predugačko, nepamtivo i nenavodivo**. O takvim promašajima udžbenici nomotehnike (umijeća sastavljanja propisa) ističu:

* „On [naslov] **treba biti kratak** i da uglavnom odgovara sadržaju propisa. Našim se propisima zamjera da su predugi i da to otežava njihovo citiranje.“ (Zavod za javnu upravu, *O izradi pravnih propisa*, Beograd, 1959., str. 48);
* „Opširni [se] naslovi teže pamte, a izazivaju i smetnje pri redigiranju propisa. Zato prevladava mišljenje da naslov [propisnika] bude sadržajem **što kraći, sve do granice razumljivosti**.“ (Mihajlo Vuković – Đuro Vuković, *Znanost o izradi pravnih propisa : Nomotehnika*, IV. izdanje, Zagreb, 1997., str. 127);
* „Naslov treba biti kratak. **Dugi se naslovi teško pamte i stvaraju poteškoće prilikom citiranja**.“ (Ivo Borković, *Postupak i tehnika izrade propisa*, Zagreb, 1985., str. 111; Ivo Borković, *Nomotehnika*, 3. izdanje, Split, 1996., str. 77);
* „Riječi u naslovu [se] propisa moraju biti **jezgrovite, općepoznate i reprezentativne** u odnosu na sadržaj propisa. Idealan je naslov propisa onda

kada se uz riječ koja označava vrstu propisa (zakon, uredba i sl.) u naslovu nalaze još samo dvije ili **do pet riječi**. Propis zapravo **nikad ne bi smio imati više od desetak riječi** u svom naslovu, jer je veći broj riječi u naslovu **nepregledan, neracionalan i neprikladan za primjenu** u praksi. Upravo se u tom pogledu u praksi stvaranja propisa najviše griješi. Najčešća je i najveća greška u tom što se unose mnoge riječi u naslov pa je takav naslov nerazmjerno (nepotrebno) dug, teško se pamti i neracionalan je za praktičnu primjenu. (Đuro Gatarić, *Stvaranje prava*, Zagreb, 1991., str. 433);

* „Naslov propisa treba postaviti **koncizno** [...]. Ne treba težiti tome da se cijeli sadržaj propisa izražava u naslovu. Sadržaj, cilj i svrha propisa obično se izlaže u prvom član[k]u propisa, a ne u naslovu.“ (Đuro Gatarić, *Stvaranje prava*, Zagreb, 1991., str. 434);

* „Stručni nosioci (stvaraoci) nacrta i prijedloga propisa kojima daju duge naslove, kao da time dokazuju da nikada u praksi nisu donosili presude, upravna i druga pojedinačna prana rješenja u kojima se mora, kao što je poznato, u uvodu odluke odnosno rješenja u cjelini navesti pravna osnova – naslov propisa na osnovi koje se donosi takva odluka odnosno rješenje, pa makar taj naslov zauzimao i pola stranice teksta. U protivnom im ne bi palo na pamet da konstruiraju tako duge i nezgrapne naslove. Stvaraoci pripisa pri izboru naslova propisa moraju **misliti i na praktičnu stranu** problema i na racionalnost primjene naslova propisa.“ (Đuro Gatarić, *Stvaranje prava*, Zagreb, 1991., str. 435).

6. Sam naslov predložene Odluke nikomu **nije razumljiv**. Pokušaj da ga prevede na engleski pokazuje njegovu promašenost: *Decision on adoption of the Programme of intersubject and interdisciplinar contents of civic training and education for primary and secondary schools*. To je razbacivanje i lupetanje riječima, da se ni pravno ni sadržajno ne reče ništa pametno. Tko to može razumjeti? Prosječni učitelj ili nastavnik, bilo kojega predmeta? Prosječan roditelj? Prosječan učenik?

Ako se treba donijeti *Odluka*, predlažem da se ona nazove: **Odluka o Građanskom odgoju**. Jednostavno, kratko i bitno, pamtivo i navodivo, sukladno najčešćem nazivu za taj predmet u drugim europskim državama.

Naziv akta služi njegovoj identifikaciji između ostalih propisa. Naslov uopće ne služi da se u njemu objasni djelokrug propisa.

Budući da naslov ne mora označavati radiografiju propisa nego samo jednoznačno određivati o kojem je propisu riječ, onda se određenje Građanskoga odgoja u hrvatskom školskom sustavu treba urediti samom odlukom. Predlažem da se u tom slučaju u tekstu *Odluke* normira: „I. Ovom se Odlukom donosi Nastavni plan i program Građanskoga odgoja, koji je njezin sastavni dio. II. Građanski odgoj izvodi se kao međupredmetni i kao interdisciplinarni sadržaj u svim razredima osnovne i srednje škole.“

7. Zakonska osnova koja je navedena u uvodu – članak 27. stavak 12. *Zakona o odgoju i obrazovanju* – podrazumijeva drukčiji sadržaj akta („**Nastavni plan i** program“, a ne „Program“), i traži jasno **razgraničenje: koji je međupredmetni, a koji je interdisciplinarni** sadržaj, a svega toga u predloženom *Programu* nema jer se međupredmetni sadržaj ovdje uopće ne normira, nego se „integracijski i korelacijski“ upućuje na već doneseni i vrijedeći Nastavni plan i program za osnovnu školu (NN 102/06), odnosno na Program opće, jezične, klasične i prirodoslovno-matematičke

gimnazije od 2. ožujka 1994.; Nastavni plan i program prirodoslovne gimnazije od 2. prosinca 2003. i druge programe srednjih škola.

8. Nacrtom *Odluke* ne propisuje se da je *Program* njezin sastavni dio.

9. Agencija za odgoj i obrazovanje nije certificirana, ni osposobljena, ni kadrovski ni stručno ekipirana provoditi zadaće iz točke II. predložene Odluke. Uvidom u *Abecedni popis djelatnika Agencije za odgoj i obrazovanje* (ažuriran s 30. lipnja 2014.) vidljivo je da ta Agencija ima:

* jednoga ravnatelja, dva predstojnika podružnice, jednu predstojnicu podružnice, osam voditeljica odsjeka i tri voditelja odsjeka (sveukupno, dakle, 15 menadžera);

* jednu glavnu knjigovotkinju, pet stručnih referentica, jednoga samostalnoga referenta i dva stručna referenta, tri poslovne tajnice (ukupno 11 činovnika);

* 12 vanjskih suradnica i jednoga vanjskoga suradnika (ukupno 13 ljudi na ugovor o djelu);

* 72 više savjetnice, 16 viših savjetnika i 1 „običnog“ savjetnika (što je ukupno 89 savjetnika).

Sveukupno, to je 128 djelatnika. No, **niti jedan od njih nije** viši savjetnik niti obični, niži **savjetnik za bonton, građansku kulturu, građanski odgoj, građansku naobrazbu ili državljansku naobrazbu**.

> Naime, Agencija za odgoj i obrazovanje ima savjetnike za 44 resora, predmeta ili skupina ljudi: biologiju, engleski jezik, etiku, filozofiju, fiziku, francuski jezik, geografiju, glazbenu kulturu, glazbenu umjetnost, hrvatski jezik, informatiku, javnu nabavu, kemiju, klasične jezik, likovnu kulturu, likovnu umjetnost, logiku, mađarsku nacionalnu manjinu, matematiku, međunarodnu suradnju, nacionalne programe, njemački jezik, odnose s javnošću, povijest, predškolski odgoj, prirodu, psihologe i nastavnike psihologije, računalstvo, ravnatelje u osnovnim školama, ravnatelje u predškolskim ustanovama, ravnatelje u srednjim školama, razrednu nastavu, sociologiju, politiku i gospodarstvo, srpsku nacionalnu manjinu, stručne suradnike defektologe, školske knjižničare, španjolski jezik, talijanski jezik, talijansku nacionalnu manjinu, tehničku kulturu, tjelesnu i zdravstvenu kulturu, učeničko poduzetništvo, umjetničke škole i vjeronauk. Među njima su, dakle, savjetnici za 32 obrazovna predmeta i jedan odgoj, ali nitko za građanski odgoj ili naobrazbu.

10. Proračun Agencije za odgoj i obrazovanje u 2014. godini iznosi 36,1 milijun kuna (NN 152/13, str. 166-167), a projekcija za 2015. je 34,8 milijuna kuna, tj. smanjenje od 1,2 milijuna kuna. Uz planirano smanjenje proračuna Agencije u 2015. i 2016. **nije ostvarivo** da ta Agencija provodi dodatno „stručno usavršavanje učitelja, nastavnika i stručnih suradnika vezano uz provedbu Programa“. Posebno kad se zna da samo hladni pogon te Agencije, tzv. administracija i upravljanje stoji 21,2 milijuna kuna u 2014. i projekciju za 2015., odnosno 21,8 milijuna kuna u projekciji za 2016, a to su tri petine cjelokupnoga proračuna te Agencije. Tu nema prostora ni za nova zapošljavanja savjetnika za građanski odgoj, ni za bilo kakvo dodatno stručno usavršavanje. Zbog nepostojanje novčane podloge za njegovu provedbu zamišljeni Građanski odgoj nije ostvariv. Stoga o tom nema smisla lagati i tobože ga uvoditi.

11. Predikat u točki II. *Odluke* nomotehnički je neprimjeren jer je izrečen futurom umjesto prezentom. U propisima se, pak, uvijek rabi prezent jer se samo sadašnje vrijeme u pravu provodi u djelo. (Jedino mjesto gdje se propisuje futurom jesu prijetnje kaznama kojima se odvraća od počinjenja kaznenih djela jer te sankcije ne nastupaju po samom pravu nego ih mora odrediti sud nakon što utvrdi krivnju.) Na to je već skretana pozornost Ministarstvu u točki 1.6. očitovanja od 26. svibnja 2014.

12. Autori *Programa* nisu naveli razloge za predloženi odabir **naziv** programskoga sadržaja.

12.1. Iz **naslova studije Europske komisije** iz 2011. vidljiva je razlika u izričajima od jezika do jezika:

Državljanska naobrazba (turski: Vatandaşlık Eğitimi),
Državljanski odgoj (engleski: Citizenship Education; islandski: Þegnskaparmenntun),
Građanska naobrazba (češki: Výchova k občanství),
Građanski odgoj (finski: Kansalaiskasvatus; litavski: Pilietinis ugdymas; lotinški /latvijski/: Pilsoniskā izglītība; njemački: Bürgererziehung; poljski: Edukacja obywatelska; rumunjski: Educaţia civică; slovenski: Državljanska vzgoja; švedski: Medborgarutbildning),
Građansko obrazovanje (bugarski: Гражданско образование),
Građanski odgoj i obrazovanje (hrvatski),
Odgoj za građanstvo (talijanski: L'educazione alla cittadinanza),
Odgoj za građanštinu (francuski: L'éducation à la citoyenneté; kastilski: Educación para la ciudadanía; portugalski: Educação para a Cidadania),
Politički odgoj (mađarski: Állampolgári nevelés).

Atribut je: **državljanski** (engleski, islandski, turski), **građanski** (hrvatski, bugarski, češki, finski, litavski, lotinški, njemački, poljski, rumunjski, slovenski, švedski), **politički** (mađarski). Apozicija je: **građanstvo** (talijanski) odnosno **građanština** (francuski, kastilski, portugalski).

Podmet je: **obrazovanje** (bugarski), **odgoj** (engleski, finski, francuski, kastilski, litavski, lotinški, mađarski, njemački, poljski, portugalski, rumunjski, slovenski, švedski, talijanski), **odgoj i obrazovanje** (hrvatski), **naobrazba** (turski).

Zaključak: jedino je u hrvatskom **došlo do umnažanja i udvostručenja izraza** koji se u svih ostalih 18 jezika izriče jednom riječju. Sintagma „odgoj i obrazovanje“ počinje podsjećati na kobasičasti izraz „područna (regionalna) samouprava“; na sinonimiju: lijep i krasan, oganj i plamen, jad i čemer, tuga i žalost, dostojanstvo i dignitet; odnosno na istorječje (tautologiju), redundanciju ili pleonazam (nepotrebno ponavljanje riječi čije je značenje već uključeno u prethodnu ili su riječi u ovom slučaju istoznačne): oko circa, no međutim, čak dapače, često puta, vremensko razdoblje, popeti se gore, sići dolje, vodeći lider, općinsko vijeće općine, gradonačelnik grada, djelokrug rada, u području obrazovanja (obrazovanje jest područje), u procesu stjecanja znanja (stjecanje je proces). Googlov prevoditelj sve tri riječi „odgoj i obrazovanje“ prevodi na engleski samo kao jednu: *education*.

12.2. Treba se odlučiti za jedan od pojmova: odgoj, obrazovanje ili naobrazba. Zbog uvriježenosti pojma „građanski odgoj“ u svakodnevnom govoru, to bi mogao biti najprikladniji izraz.

Tko opravdava zadržavanje trorječnice „odgoj i obrazovanje“, trebao bi biti dosljedan pa u nazivu ministarstva promijeniti: ministarstvo... obrazovanja u: „odgoja i obrazovanja“. Bilo bi onda bolje da je ovo *Građansko obrazovanje* koje priprema učenike da imaju građanski odgoj, nego da ostane *Građanski odgoj i obrazovanje* jer je jedina prednost toga da se krati u GOO (dok je kratica za GO već zauzeta pojmom godišnjega odmora).

Čini se da se pojmom „odgoj i obrazovanje“ stvara nova poštapalica kao što je stvorena izričajem „(nastavni) plan i program“, kao da se ne može pronaći zajednički nazivnik za svaki od dva para pojmova. A najgore je što „odgoj i obrazovanje“ više nema značenje

ni samoga „odgoja“ ni samoga „obrazovanja“, ni njihova sretnoga spoja. Naime, ako su prema nazivu to dvije stvari: odgoj i obrazovanje, onda bi se od *Programa* očekivalo da ih stalno i odvojeno navodi: koji je dio *Programa* odgojni, a koji obrazovni. On to ne čini. Zato mislim da bi bilo sretnije da se zove pojednostavljeno: Građanski odgoj, jer je građanski odgoj njegov stvarni cilj, ili alternativno Građansko obrazovanje, jer je to kraj postojećega sustava pedagoških mjera njegov maksimalni manevarski prostor, da znanjem utječe na samoodgoj pojedinoga učenika. Skraćenjem na dvije riječi na dobitku bi bile sama stvar i vrsna razlika, tj. građanstvo i građanština.

12.3. Iz same studije Europske komisije iz 2011. (str. 111-127), vidljivo je da se zaseban obvezatni predmet naziva:

* **Ćudoređe** (u Francuskoj 1/3: Moral, str. 114),
* **Domovina, čovjek i društvo** (u Bugarskoj: Родинознание, Човек и общество, str. 110),
* **Društvene znanosti** (u Finskoj: Social studies; sciences sociales),
* **Društveni i građanski odgoj** (na Cipru: Social and civic education; éducation sociale et civique; u Litvi: Sociālās un pilsoniskās izglītības, str. 106),
* **Državljanska naobrazba** (u Engleskoj: Citizenship Education),
* **Državljansko učenje** (u Slovačkoj: Občianska náuka; science de la citoyenneté),
* **Državljanstvo i demokracija** (u Turskoj: Vatandaşlık ve demokrasi, str. 125),
* **Etičko-građanska naobrazba** (u Španjolskoj 2/3: Educación ético-cívica, str. 113),
* **Filozofija i građanština** (u Španjolskoj 3/3: Filosofía y ciudadanía, str. 113),
* **Građanska i društvena naobrazba** (u Grčkoj: Civic and social studies; éducation civique et sociale),
* **Građanska kultura** (u Rumunjskoj: cultură civică, str. 120; u Sloveniji fakultativno: Državljanska kultura, str. 120),
* **Građanska, društvena i politička naobrazba** (u Irskoj: Civic, Social and Political Education),
* **Građanski i domoljubni odgoj i etika** (u Sloveniji: Državljanska in domovinska vzgoja ter etika, str. 120),
* **Građanski odgoj** (u Estoniji: Civics; éducation civique; u Francuskoj 2/3: Éducation civique; u Luksemburgu: Instruction civique, str. 117),
* **Građanski, pravni i društveni odgoj** (u Francuskoj 3/3: Éducation civique, juridique et sociale),
* **Naobrazba o građanštini i ljudskim pravima** (u Španjolskoj 1/3: Educación para la ciudadanía y los derechos humano, str. 113),
* **Obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo** (u Hrvatskoj 1/2: Education for human rights and democratic citizenship; éducation aux droits de l’homme et à la citoyenneté démocratique),
* **Odgoj za građanštinu** (u Portugalu: Educação para a cidadania, str. 127),
* **Politika i ekonomija** (u Hrvatskoj, viši razredi srednje škole),
* **Rad učeničkoga vijeća** (u Švedskoj: Elevrådsarbeid; Pupil council work),
* **Znanje o društvu** (u Poljskoj: Wiedza o społeczeństwie, str. 119).

12.4. U ostalim krajevima Europe, gdje nije poseban predmet, naziva se:

* **Demokracijska pedagogija** (u Njemačkoj 3/3: Demokratiepädagogik),
* **Građanstvo i Ustav** (u Italiji: Cittadinanza e Costituzione),

* **Naobrazba za aktivnu i odgovornu građanštinu** (u frankofonskoj Belgiji: éducation à une citoyenneté active et responsable, str. 111),
* **Odgoj u demokratskom građanstvu** (u Češkoj: Výchova k demokratickému občanství),
* **Odgoj za demokraciju** (u Njemačkoj 1/3: Demokratieerziehung),
* **Osposobljavanje učenika za doprinos oblikovanju društva** (u germanofonskoj Belgiji: Befähigung der Schüler zur Mitwirkung an der Gestaltung der Gesellschaft, str. 109),
* **Politička naobrazba** (u Austriji: Politische Bildung; u Njemačkoj 2/3: Politische Bildung),
* **Politički odgoj** (u Njemačkoj nekad: Politische Erziehung),
* **Političko-pravosudni sklop društva** (u flamanofonskoj Belgiji: Politieke en juridische verschijnselen).

12.5. U poznatim primjerima izvan Europe, naziva se:

* **Ćudoredna, građanska i državna naobrazba** (u Hongu Kongu: Moral, Civic and National Education; Moral and National Education),
* **Građanska i državljanska naobrazba** (u Australiji: Civics and Citizenship Education).

Zaključak: nazivom **Građanski odgoj** Hrvatska bi se opredijelila za **najučestaliji** naziv kakav je ustaljen u Estoniji, Francuskoj i Luksemburgu.

13. Izostala je **ocjena stanja**, vrjednovanje aktualnosti ili možebitne zastarjelosti prethodnih akata koje su uređivale ovo područje.

13.1. Izostalo je vrjednovanje aktualnosti ili možebitne zastarjelosti *Nacionalnoga programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo* koji je Vlada donijela 1999. godine.

13.2. Izostala je ocjena stanja, vrjednovanje aktualnosti ili možebitne zastarjelosti *Nastavnoga plana i programa za osnovnu školu* (NPP).

13.2.1. U NPP-u se, i 1999. i 2006. (NN 102/06) u ***Ciljevima i zadaćama*** ističe: „učenike valja poučiti o i osposobiti za življenje prema: individualnim i kolektivnim pravima i odgovornostima, građanskom moralu, općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima koje izviru iz nacionalne i europske tradicije, temeljnim ljudskim pravima i pravima djece, slobodi moralnoga rasuđivanja i slobodi mišljenja, svijesti i savjesti, načelima poštivanja različitosti i interkulturnoga razumijevanja.“ Je li to još uvijek aktualno, pa vrijedi prepisati, ili je prevladano pa treba osuvremeniti, i čim točno?

13.2.2. U *Odgojno-obrazovnim oblicima,* ***metodama*** *i sredstvima izvannastavnoga i izvanučioničkoga rada* NPP-a ističe se: „Sadržaji i područja ostvarivanja izvannastavnih aktivnosti veoma su raznolika. To su: […] odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratski građanski odgoj također predviđeni su kao integrativni odgojno-obrazovni sadržaji. […] Izvannastavne aktivnosti su najdjelotvorniji način sprječavanja društveno neprihvatljivoga ponašanja, a iznimno su poticajni za samoaktualizaciju učenika i samostalno-istraživačko učenje.“ Je li to još uvijek aktualno, pa vrijedi prepisati, ili je prevladano pa treba osuvremeniti, i čim točno?

13.2.3. U poglavlju *Integrativni odgojno-obrazovni sadržaji za osnovne škole* NPP-a, pod naslovom „d) Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo" ističe se:

* „Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i za demokratsko građanstvo sustavno je uveden u hrvatski odgojno-obrazovni sustav 1999. godine odlukom Vlade Republike Hrvatske, koja se odnosi na primjenu Nacionalnoga programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo. U njemu su ujedinjena dosadašnja iskustva stečena provođenjem takvoga odgoja i obrazovanja u našem sustavu i iskustva drugih zemalja."

* „Program obuhvaća:
– odgoj za ljudska prava,
– odgoj za demokratsko građanstvo,
– identitetni i interkulturalni odgoj i obrazovanje,
– odgoj za mir i nenasilno rješavanje sukoba,
– odgoj za održivi razvoj,
– odgoj za sprječavanje predrasuda i diskriminacije,
– istraživanje humanitarnoga prava i sl."

* „Ovaj program može se ostvarivati na nekoliko načina:
– interdisciplinarno, kroz sve predmete koji sadrže programske teme koje su bliske temama ljudskih prava,
– kao izborni predmet,
– kroz izvannastavne aktivnosti u vidu projekata,
– kroz izvanškolske aktivnosti,
– sustavno kroz cjelokupni školski plan i program."

* „Odgoj za ljudska prava i demokratski građanski odgoj je programski ujedinjen od I. do IV. razreda, u području razredne nastave. U predmetnoj nastavi od V. do VIII. razreda izrađena su dva posebna programa: program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i program građanskoga odgoja."

* „Poželjno je da svi učitelji budu upućeni na program odgoja za ljudska prava i na program građanskoga odgoja kako bi učinkovitije koristili metodu integracije i korelacije srodnih odgojno-obrazovnih sadržaja."

* „Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo omogućuje primjenu aktivnih metoda učenja i poučavanja: projektno učenje, suradničko učenje, učenje u paru, igranje uloga, simulacije, rješavanje problema, socijalno učenje korištenjem informacijskih i komunikacijskih tehnologija i dr."

Je li to još uvijek aktualno, pa vrijedi prepisati, ili je prevladano pa treba osuvremeniti, i čim točno?

13.3. Izostalo je vrjednovanje Izvješća o radu Nacionalnoga odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo koji je Vlada osnovala 9. travnja 2010. (Odluka o osnivanju i zadaćama Nacionalnoga odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo – NN 55/10 i 89/10), a 30. rujna 2010. imenovala 19 njegovih članova (NN 127/10) koji do danas nisu razriješeni.

13.4. Izostalo je vrjednovanje Nacionalnoga okvirnoga kurikula za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje od 20. srpnja 2011. u kojem se ističe:

* „Usmjerenost prema kompetencijama. Socijalna i građanska kompetencija obuhvaća osposobljenost za odgovorno ponašanje, pozitivan i tolerantan odnos

prema drugima, međuljudsku i međukulturnu suradnju, uzajamno pomaganje i prihvaćanje različitosti; samopouzdanje, poštovanje drugih i samopoštovanje; osposobljenost za učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, zajednici i društvu, te djelovanje na načelima pravednosti i mirotvorstva“ (str. 17);

* „V. Struktura. 4. Izborni i **fakultativni (neobvezni)** predmeti. Zbog usklađivanja obrazovnoga standarda za sve učenike osnovne škole, **potrebno je ujednačiti i opterećenje učenika**. Stoga se predviđa uvođenje alternativnoga izbornoga predmeta koji omogućuje stjecanje temeljnih etičko-moralnih kompetencija i osnovnoga znanja o religiji za one učenike koji ne upisuju konfesionalni *Vjeronauk*. Dok je izborni predmet obvezni nastavni predmet koji ulazi u obrazovni standard učenika, fakultativni nastavni predmet je onaj predmet koji učenik izabire iz ponude nastavnih predmeta/modula u školskom kurikulumu i nije obvezan. Za razliku od izbornoga, fakultativni predmet ne treba imati alternativni nastavni predmet, nego predstavlja jedinstvenu ponudu. Fakultativni nastavni predmeti mogu biti, primjerice, […] Građanski odgoj i obrazovanje […]“ (str. 39);

* „VI. Međupredmetne teme. Nacionalni okvirni kurikulum predviđa da se u osnovnim i srednjim školama ostvaruju ove međupredmetne teme ili interdisciplinarni sadržaji i/ili moduli: […] Građanski odgoj i obrazovanje. […]“ (str. 42);

* „VI. **Međupredmetne teme**. 6. Građanski odgoj i obrazovanje

Opis međupredmetne teme

Suvremene demokracije trebaju radne, obaviještene i odgovorne građane, odnosno državljane. Svrha je poučavanja međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje pridonijeti osposobljenosti učenika za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge. Među značajnije elemente ove međupredmetne teme ubrajaju se znanja, vještine, sposobnosti i stavovi koji razvijaju demokratsku svijest učenika i potiču ih na aktivno i učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, lokalnoj zajednici i društvu, pridonose razvoju vlastitoga identiteta, boljemu upoznavanju i poštovanju drugih te senzibiliziraju i osvješćuju učenike za rješavanje globalnih problema na načelima demokracije, posebice pravednosti i mirotvorstva.

Boljim upoznavanjem sebe i svoje uloge u razvoju društva te prihvaćanjem različitosti drugih, učenici razvijaju samostalnost, osobni integritet te pozitivan odnos s drugim učenicima i okolinom.

Objedinjujućim temama građanskoga odgoja i obrazovanja unaprijedit će se suradnja škole, obitelji, lokalne zajednice i društva.

Ciljevi međupredmetne teme

Učenici će:

○ steći znanja i razviti svijest o važnosti demokratskih načela, institucija i procesa u vlastitomu društvu, Europi i na globalnoj razini
○ razviti pozitivan stav i zanimanje za stvaralačko i učinkovito sudjelovanje u životu škole i neposredne zajednice u kojoj žive
○ razviti pozitivan stav i zanimanje za stvaralačko i učinkovito sudjelovanje u društvenomu životu kao odrasli građani
○ razviti svijest o pravima, dužnostima i odgovornostima pojedinca, jednakopravnosti u društvu, poštivanju zakona, toleranciji prema drugim narodima, kulturama i religijama te različitosti mišljenja

○ biti osposobljeni za kritičko prosuđivanje društvenih pojava mišljenja
○ biti osposobljeni za uporabu i procjenu različitih izvora informiranja pri donošenju odluka i prihvaćanju obveza." (str. 46-47);

* „VIII. Odgojno-obrazovna područja općega obveznoga i srednjoškolskoga obrazovanja. 5. Društveno-humanističko područje. Očekivana učenička postignuća po obrazovnim ciklusima. VI. Politički sustav, građani i ljudska prava. 1. Građanin i demokracija. Učenici će: […] raspraviti, primjerom i ponašanjem pokazati, sastavnice demokratske građanske kulture (volonterski rad, projekti škole i mjesne zajednice, djelovanje solidarnosti, karitativni i humanitarni rad i slično)" (str. 199 i 205)

* „VIII. Odgojno-obrazovna područja općega obveznoga i srednjoškolskoga obrazovanja. 5. Društveno-humanističko područje. Okvirna predmetna struktura područja: […] građanski odgoj i obrazovanje, […] te **moduli**: građanski odgoj i obrazovanje (integrirano u predmete) […]" (str. 207);

* „XI. Ocjenjivanje i vrjednovanje učeničkih postignuća. Što se vrjednuje i ocjenjuje […] Predmetom praćenja i ocjenjivanja su i međupredmetne teme: […] građanski odgoj i obrazovanje […]." (str. 280);

Je li to još uvijek aktualno, pa vrijedi prepisati, ili je prevladano pa treba osuvremeniti, i čim točno?

13.5. Izostala je ocjena provedbe i vrjednovanje Odluke o izmjenama i dopunama strukovnoga kurikuluma za stjecanje strukovne kvalifikacije medicinska sestra/tehničar opće njege u obrazovnom sektoru ZDRAVSTVO I SOCIJALNA SKRB, izborni predmeti GRAĐANSKI ODGOJ, I. razred I KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE, II. razred. (536 KB) od 25. listopada 2011. kojim je Građanski odgoj uveden kao izborni predmet u prvi razred zdravstvenih škola – izostaje informacija o vrjednovanju toga izbornoga predmeta i njegovoj provedbi.

13.6. Izostala je ocjena provedbe, vrjednovanje aktualnosti ili možebitne zastarjelosti nedatiranoga Plana i programa izborne nastave iz nastavnoga predmeta Građanski odgoj i obrazovanje, objavljenoga i na stranici Nastavni planovi – Gimnazije, na poveznici Plan i program izborne nastave iz nastavnoga predmeta "Građanski odgoj i obrazovanje" (96 KB) – izostaje informacija o vrjednovanju toga plana i programa i njegovoj provedbi.

13.7. Izostalo je vrjednovanje aktualnosti Izvješća Građanski odgoj i obrazovanje u Europi Izvršne agencije za obrazovanje, audiovizualnu politiku i kulturu Europske komisije iz svibnja 2012.

13.8. Izostalo je vrjednovanje provedbe Odluke o eksperimentalnoj provedbi i praćenju provedbe Kurikuluma građanskoga odgoja i obrazovanja od 27. kolovoza 2012., izmijenjene Odlukom od 24. listopada 2012.

13.9. Izostala je ocjena Rezultata javne rasprave o Nacrtu Nastavnoga plana i programa Građanskoga odgoja i obrazovanja za osnovnu i srednju školu provedene od 25. travnja 2014. do 26. svibnja 2014. koji do danas nisu objavljeni.

14. Stoga, bez dokumenata koji će iznijeti stajalište stručnjaka Ministarstva o tom što je do sad učinjeno, koja su postignuća, koji izazovi i koji nedostatci, na donošenje predloženoga *Programa* bio bi primjenjiv zaključak Ustavnoga suda iz Odluke o referendumu o ćirilici (U-VIIR-4640/2014 od 12. kolovoza 2014.): „14.1. […] **ne postoje relevantni i dostatni razlozi** koji bi proizlazili iz **prepoznate i precizno**

određene prijeke društvene potrebe iznikle iz demokratskoga društva utemeljenoga na vladavini prava i zaštiti ljudskih prava. Predložena izmjena […] **nema jasnu racionalnu osnovu**. Zbog **nedostataka legitimnoga cilja** mora se kvalificirati i kao objektivno neopravdana.“

Takvu je studiju nužno izraditi i objaviti kao polazište za bilo kakve daljnje rasprave i poboljšanja, odnosno podizanje kulture građanskoga odgoja u kroz hrvatski školski sustav. I informacija da o nekoj od podtočaka iz gornje točke 12. nikad ništa nije poduzeto je korisnija od prešućivanja i zauzimanja startne pozicije kao da svijet počinje od nas, danas.

15. Od 219 stranica *Programa*, u njemu je previše **prepisivanja**: poglavlja I.-VI. na str. 2-7, prepisana su kao poglavlja XII-XVII. na str. 36-41, ponovno kao poglavlja I.-VI. na str. 94-99, pa kao poglavlja XXI-XXVI na str. 127-132, poglavlja XLII-XLVII na str. 159-164 i poglavlja LX-LVI na str. 189-194. U jednom dokumentu nešto je dovoljno reći samo jednom, a ne **čak šest puta**. Pravno je nedopustivo ponavljati normu. No, niti je to norma, niti su autori računali da će je itko čitati nego su *Program* koncipirali kao odvojene isprave: za razrednu nastavu, predmetnu nastavu i za svaki razred srednjoškolske nastave, pa su svima dopisali ista uvodna poglavlja. Tako je 30 od 219 stranica *Programa* ili 14% opsega nepotrebno povećano.

16. Na stranicama 11-14, 19-21, 25-27, 32-35, 46-51, 56-62, 68-74 i 82-93 prepisuje se odredbe *Nastavnoga plana i programa za osnovnu školu* (NN 102/06), a na stranicama 110-126, 143-158, 175-188 i 205-219 iz *Glasnika Ministarstva prosvjete i športa* (br. 5/96 za područje ekonomije i trgovine; 8a/97 za područje ugostiteljstva i turizma; 11/97 za općeobrazovne predmete u srednjim školama) i drugih izvora nastavnih planova i programa srednjih škola. Na taj je način 106 od 219 stranica Programa ili 48% opsega povećano na pravno vrlo upitan način.

Što će se, naime, dogoditi, ako se donese novi nastavni plan i program za pojedini predmet ili razred? Hoće li u Programu Građanskoga odgoja ostati postojeće ulomci prepisani iz aktualnoga nastavnoga plana i programa ili će se, i kako oni mijenjati? Drugim riječima, jesu li odredbe iz nastavnih planova prepisane u ovaj Program dio normativnoga teksta ovoga *Programa*, određuju li one ovdje išta, obvezuju li i koga, ili su ovdje samo informativno, za pokojega zainteresiranoga čitatelja? Ako su samo informativno, onda im nije mjesto u *Programu* kao propisniku, nego u njegovu obrazloženju.

17. Budući da su svi međupredmetni elementi Građanskoga odgoja već sadržani u nastavnim planovima i programima pojedinih predmeta postavlja se pitanje opravdanosti njihova ponovnoga normiranja. Tako je zapravo već uređen nastavni plan i program za po 15 sati godišnje u I.-IV. razredu osnovne škole, odnosno po 20 sati godišnje od V. razreda osnovne do kraja srednje škole.

Ostaje pitanje donošenja nastavnoga plana i programa za po 10 sati godišnje sata razrednika u I.-IV. razredu osnovne škole, za po pet sati sata razrednika godišnje od V. razreda osnovne do kraja srednje škole te donošenja nastavnoga plana i programa za po deset sati godišnje izvanučioničke aktivnosti u svih 12 godina Građanskoga odgoja.

18. Pri sređivanju teksta budućega *Nastavnoga plana i programa* za donošenje i objavu treba voditi računa da kao što se svaki zakon, uredba ili pravilnik sastoji od članaka i stavaka ili točaka, a odluka od točaka, da se nastavni planovi i programi **ustaljeno sastoje** od uvoda, svrhe i zadaća, odrednica, satnice, opisa rada, sudionika (davatelja i

primatelja odgoja i znanja; sredstava za rad ili mjesta događanja) te programa koji čine cjeline i teme, a unutar nje ključni pojmovi i odgojno ili obrazovno postignuće (ishod). Tekst koji je propis treba biti **što kraći**. Objašnjenja ne pripadaju propisu, u *Narodnim novinama* se ne objavljuje priručnik ni za nastavnike, ni za roditelje ni za djecu, nego propis na osnovi kojega se mogu sastavljati udžbenici i priručnici, ako su potrebni.

U Zagrebu 16. kolovoza 2014.

Petar Marija Radelj

Izvor: Vjera i djela